

Svea hovrätts sigill, vapen och lottningsask

Av Martin Sunnqvist
Jur.dr, rådmann

Svärd och balansvåg är tillsammans en symbol för rättskipningen. Symbolens delar har antika rötter, men svärdet och balansvågen sattes samman till en symbol under medeltiden. I Sverige har svärdet och balansvågen kontinuerligt sedan år 1614 använts som symbol av Svea hovrätt.

I det gamla Egypten fungerade balansvågen som symbol för den bedömning som enligt religiösa föreställningar gjordes av hur en avliden person hade levt sitt liv. Den dödes hjärta vägdes mot en fjäder, symbolen för sanning. Samma symbolik fanns senare i den medeltida konsten hos ärkeängeln Mikael, som vid yttersta domen vägde människors själar och avgjorde om de skulle komma till himlen eller inte.

I det gamla Rom fanns Aequitas, som symboliserade rättvisa i form av proportionalitet mellan prestationer i ett avtal. Aequitas hade en balansvåg och en stav eller ett ymnighetshorn som symboler. Aequitas våg var alltid i balans. Justitia symboliserade en annan typ av rättvisa, som innebar att en härskare kunde behandla olika grupper i samhället olika efter förtjänst. Justitia hade en stav och en offer-skål som symboler.

I en dikt av Theodulf av Orléans från ca år 800 nämns för första gången svärdet och balansvågen tillsammans som symboler för rättvisa och rättskipning. Troligen refererade dikten till en framställning i bild vid det karolingiska hovet. Justitia höll enligt dikten svärd och palmkvist samt en balansvåg eller en krona. Den första kvarvarande bilden av Justitia med svärd och

balansvåg – från 1230- eller 1240-talet – finns på påven Clemens II:s grav i domkyrkan i Bamberg.

"Papstgrab, Justitia". Licensed under Public Domain via Wikimedia Commons – http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Papstgrab,_Justitia.jpg#/media/File:Papstgrab,_Justitia.jpg

Svärdet står för maktutövningen. Vågen kan placeras i balans eller i obalans. Aequitas våg var alltid i balans, eftersom den symboliserar jämvikt mellan prestationer eller proportionalitet i en vidare mening. En våg i obalans kan symbolisera tänkesättet att olika grupper i samhället har olika rättigheter och skyldigheter.

Justitiasymbolen var ursprungligen en symbol för domarens dygder men blev efter

medeltiden mer och mer en symbol för domstolen eller domstolsväsendet. Justitiasymbolen inne i rättssalen, som skulle påminna domaren om hans plikter, flyttades ut till domstolsbyggnadens fasad och skulle påminna den rättssökande allmänheten om domstolens uppgifter.

§

År 1560 inrättade Erik XIV sin höga nämnd. Denna domstol skulle avgöra jordtvister mellan adeln och kronan, men den blev snart ett instrument för Erik XIV:s politiska förföljelser. Höga nämnden använde inte det kungliga sigillet under sina domar, utan hade ett eget sigill. Omskriften var *Sigillum Supremorum Iudicum Regis Sveciæ*, sigill för kungens av Sverige högsta domare. I sigillet finns en delad sköld, i det övre fältet tre öppna kronor två över en, i det nedre ett balkvis ställt svärd korslagt med en ginkbalkvis ställd balansvåg. Skölden är krönt med en kunglig krona.

Sigill för Erik XIV:s Höga nämnd. Teckning: Ronny Andersen, kgl. dansk väbenmaler. Original i Svea hovrätts arkiv, El:1b fol. 31.

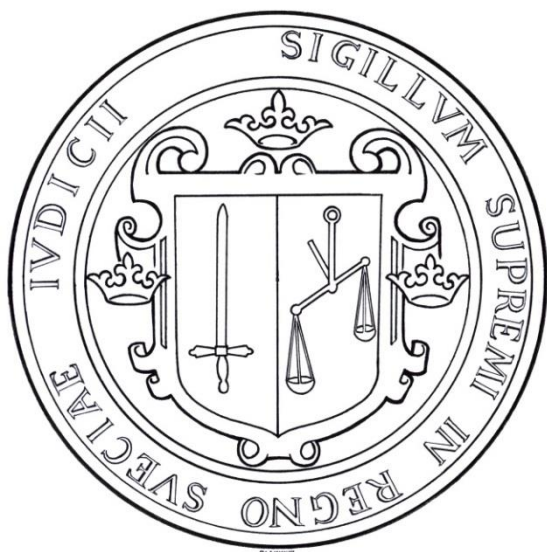
Vapnets utformning känns igen från många svenska domstolar och myndigheter idag,

som använder en krönt sköld med symboler som visar myndighetens uppgifter. Vapnet för Höga nämnden är det första i denna tradition.

Första användningen av Svea hovrätts sigill: Taxa av den 1 september 1614 för utskrift av dombrev, Svea hovrätts arkiv, El:1b fol. 32.

Svea hovrätt inrättades genom den rättegångsordinantia som antogs år 1614 på riksdagen i Örebro. Hovrätten skulle vara en central kunglig domstol. På så sätt liknade den vad Höga nämnden hade varit avsedd att vara men inte hade blivit. Begreppet konungens högsta nämnd, och den franska beteckningen *parlement*, användes för båda dessa domstolar. Enligt 1615 års rättegångsprocess, som i ett utkast användes inom hovrätten redan år 1614, skulle hovrätten ha ett sigill. Det förekom brevväxling mellan hovrätten, genom riksdrotsen Magnus Brahe, och rikskanslern Axel Oxenstierna om hur sigillet skulle utformas. Den 1 september 1614 var sigillet klart, för det användes då för första gången när hovrätten fastställde en taxa för utskrift av dombrev.

Teckning av 1614 års sigill: Ronny Andersen, kgl. dansk väbenmaler

Sigillet omskrift var *Sigillum Supremi in Regno Sveciae Iudicii*, den högsta domstolens i kungariket Sverige sigill. Hovrätten var högsta domstol, med förbehåll bara för kungens rätt att själv döma. I sigillet finns en kluven sköld med ett svärd i dexter fält och en balansvåg i sinister. Vågen är i obalans. Skölden är inte krönt av en kunglig krona men omges av tre öppna kronor.

Jämför man Höga nämndens sigill med hovrättens slås man av att Höga nämnden hade, med tre kronor i skölden och en kunglig krona över skölden, ett sigill som visade att det var fråga om en central myndighet nära den kungliga suveräniteten. Hovrättens sigill saknar kronan som anger kopplingen till kungen, och de tre kronorna utanför skölden lämnar kvar enbart symbolen för verksamheten, maktutövningen och dömandet, inne i skölden.

Med tanke på Höga nämndens misslyckande som domstol fanns tydligen anledning för den nyinrättade hovrätten att inte anknyta i alltför hög grad till den. Skillnaden i omskrift – från kungens högsta domare till konungarikets högsta domstol – bekräftar

tolkningen. Svea hovrätts sigill hade svagare kunglig glans men i gengäld större fokus på den dömande uppgiften och därmed en antydning om oavhängighet.

§

Under 1600-talet inrättades ytterligare hovrätter, som i sina sigill fick symboler för rättskipningen och för underliggande provinser.

Åbo hovrätts sigill. Ur Justitierevisionens arkiv, Besvärs- och ansökningsmål, resolverade utslagshandlingar, vol. 3, 1660-62, brev 25 april 1657.

Åbo hovrätt – från år 1623 enligt sigillomskriften högsta domstol för storfurstendömet Finland (*Sigillum Supremi Iudicii Magni Ducatus Finlandiae*) – hade i sigillet en sittande Justitia hållande svärd och obalanserad balansvåg, däröver två änglar som håller en kunglig krona och därunder åtta sköldar med vapen för de underliggande landskapen. Dorpats hovrätt – från år 1630 enligt omskriften kunglig tribunal för Livland, Karelen och Ingermanland (*Sigil. Iudic. Reg. Tribunal Livon. Careili Ingerm.*) – hade i det ovala sigillet Justitia med svärd och obalanserad balansvåg, omgiven av Pax med en olivkvist och Veritas med ett ljus, och åtföljd nedan av tre sköldar för Karel-

en, Livland (tyska orden) och Ingermanland. År 1634 ändrades gränsen mellan Åbo och Dorpats hovrätt när det gällde Karelen.

Dorpats hovrätts sigill. Ur Justitierevisionens arkiv, Besvär- och ansökningsmål, resolverade utslagshandlingar, vol. 1, 1633-35.

Göta hovrätts sigill. Ur Vitterhetsakademiens arkiv, E5a:28, B. Risbergs samling.

Göta hovrätt – från år 1634 enligt omskriften högsta domstol i Göta rike (*Sigillum Supremi Iudicii in Regno Gothico*) – hade en Justitia med svärd och balansvåg, däröver en med kunglig krona krönt sköld med

Folkungavapnet (Bjälboättens vapen, som då uppfattades som Götalands vapen) och därunder Västergötlands, Smålands, Ölands, Dalslands, Värmlands och Östergötlands sköldar.

Mot bakgrund av denna utveckling av de yngre hovrätternas sigillsymbolik måste Svea hovrätts sigill ha framstått som något minimalistiskt. Detta reparerades på sätt och vis år 1692, när hovrättspresidenten Gustaf Adolf De la Gardie skänkte hovrätten en lottningsask av silver gjord av Johan Ulrik Kiekow.

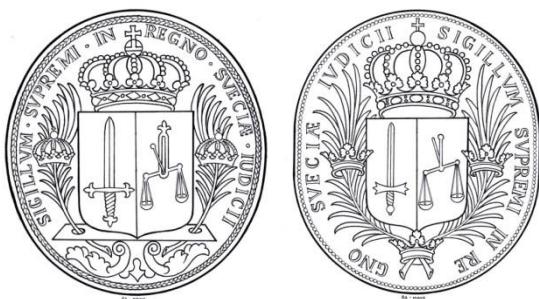

Foto: Martin Sunnqvist

På locket finns bibelord relevanta för den dömande verksamheten och samma vapen som i hovrättens sigill. Runt asken finns Sveriges lilla riksvapen och vapnen för Uppland, Södermanland, Västmanland, Dalarna, Närke, Gästrikland, Hälsingland, Gotland, Lappland, Västerbotten, Medel-

pad, Ångermanland, Jämtland, Riga, Livland, Reval och Estland. Man kan se en viss överlappning med Dorpats hovrätt.

Svea hovrätts stora sigill bibehölls enligt den ovan beskrivna utformningen till år 1818. Dessförinnan under 1700-talet gjordes två varianter av ett mindre sigill. I den första byttes de öppna kronorna ut mot kungliga kronor, och två palmkvistar – också en symbol för rättvisa eller rättfärdighet – lades till. I den andra versionen behölls den kungliga kronan över skölden, och de tre öppna kronorna placerades vid sidan av och under skölden.

Teckningar: Ronny Andersen, kgl. dansk våbenmaler. Se ett avtryck av det yngre sigillet vid rubriken.

År 1818 ritades det stora sigillet om, och hovrätten skaffade en ny sigillstamp. Dessvärre konsulterades inte Vitterhetskademien, som annars yttrade sig över sigill och offentliga inskriptioner, så det finns inga uttryckliga källor till hur omarbetningen av sigillet ska tolkas.

I huvuddrag bibehölls utformningen enligt äldre sigill. Den kungliga kronan över skölden och de tre öppna kronorna runt om fördes över från den senaste versionen av det mindre sigillet. Den betydelsefulla förändring som gjordes var dock att balansvågen nu placerades så att den kom i balans. Man kan fråga sig om det låg något medvetet symboliskt ställningstagande i detta, eller om det viktiga var att en våg i balans estetiskt sett såg bättre ut än en i obalans.

Svea hovrätts sigill i 1818 års version. På dom den 19 oktober 1818, Konungens befallningshavandes/Länsstyrelsens i Uppsala län arkiv, Landskansliet, DL:148.

Teckning av 1818 års sigill: Ronny Andersen, kgl. dansk våbenmaler

Hovrättspresidenten vid tidpunkten, Henning Adolph von Strokirch, hade viss erfarenhet av svärd och balansvågar. Han hade blivit friherre år 1815, och han hade då förlänats en ytterligare hjälmprydnad till sitt vapen: Ett svärd på vars spets en balansvåg balanserar. Det är sannolikt att han personligen haft inflytande på utformningen av det nya sigillet.

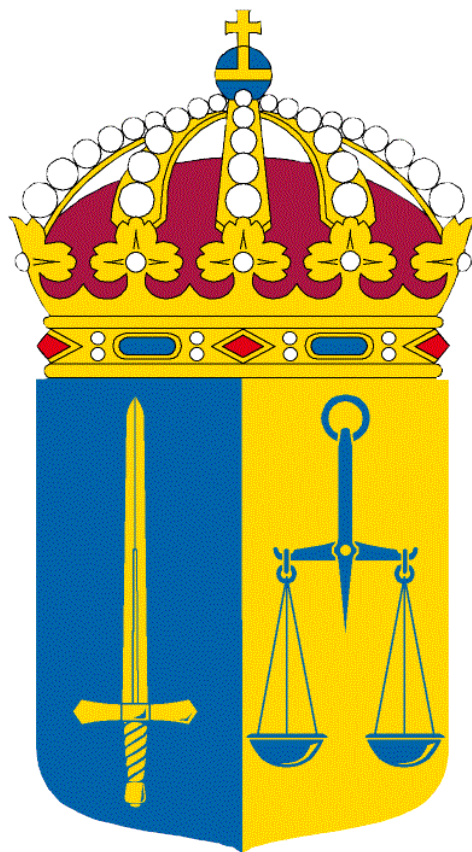
Henning Adolph von Strokirchs riddarhussköld. Bild: Karl Henrik Stiernspetz, Riddarhuset

Mer oklart är om man vågar lägga in en symbolisk tolkning i förändringen. 1818 var också året för Karl XIV Johans tronbestigning; det var en tid då en variant av maktindelning hade införts genom 1809 års regeringsform, då det fanns en ambition att minska skillnaden mellan olika samhällsgruppers rättigheter och skyldigheter och då det fanns starka krav på lagreform i liberal riktning. Balansvågens ändrade position stämmer väl överens med förändringen från ett samhälle där olika grupper hade olika rättigheter och skyldigheter till ett samhälle där medborgarskapet och likheten inför lagen var det viktiga.

§

Vapnet i det sigill som utformades år 1614 och modifierades år 1818 används fortfarande av Svea hovrätt på domar, beslut och byggnader, liksom Göta hovrätt använder vapnet från 1634 års sigill och många andra domstolar använder sina egna vapen som

tagits fram vid olika tidpunkter. Svea hovrätts vapen är därmed – bortsett från stora och lilla riksvapnet – det äldsta svenska myndighetsvapen som är i kontinuerligt bruk. Det utgör därmed ett levande kulturarv av rättskipningens funktion och oavhängighet.

Svea hovrätts vapen sådant det används nu (2015).

Martin Sunnqvist är jur. dr i rättshistoria vid Lunds universitet och rådman vid Malmö tingsrätt. Han är även verksam i Svenska Heraldiska Föreningen och Societas Heraldica Scandinavica.

Texten är skriven år 2015.

Vidare läsning: Martin Sunnqvist, "Insignia of Independence or Subordination? The Iconography of the Seals of the Svea Court of Appeal" i Mia Korpiola (red.), *The Svea Court of Appeal in the Early Modern Period – Historical Reinterpretations and New Perspectives*, Stockholm: Institutet för Rättshistorisk Forskning, 2014.